

prietates, relationes, verbo, determinationes objecti omnes tam intrinsecas quam extrinsecas exhibet. Sed ejusmodi idea, quam comprehensivam nos adpellamus, inter homines non datur; nec minimum enim pulvisculum, & quidquid minus, ac nostris saltem in oculis vilis est, ex integro cognoscimus, quod vel sola corporum in partes quasi infinitas divisibilitas, de qua in Cosmologia, satis evincit. Idea igitur adaequata nobis est, qua non objecti solum, sed notarum porro notas ita distinguimus, ut seorsim nobis illas exhibere valeamus; idea scilicet adaequata distincta notarum seu determinationum objecti cognitio est: ejusque plures dantur gradus, quemadmodum objectorum determinationes in plures ultra, quas comprehendunt, & ex quibus quasi componuntur, resolvi possunt: sic species in genus & differentiam resolvitur; sed & genus rursus ceu species consideratum genus & differentiam complectitur, ac in ea resolvi potest, & hoc quidem ita pergendo, donec ad plane simplicia, in quibus plura amplius discernere non possumus, fuerit perventum.

C A P U T V.

DE DEFECTUUM CAUSIS IN COGNITIONIBUS SEU IDEIS NOSTRIS.

§. 1.

*Quare hic de defectuum causis in ideis
agemus?*

Idae, quod saepius jam dictum est, cognitiones sunt seu repraesentationes objectorum. Quem-

admodum vero omnis cogitationum nostrarum perfectio a cognitionis perfectione dependet; quo enim melius aliquid cognovimus, eo ab erroris periculo remotiores securius de illo judicamus, ac ratiocinamur promptius; sic contra quemlibet in objectorum cognitione defectum defectus mille alii in cogitationibus nostris subsequuntur, ita ut ideae seu cognitiones objectorum imperfectae instar luridi sint fontis, ex quo judicia quaecunque falsa & erronea non minus ac inepta ratiocinia promanant. Operae igitur pretium esse existimamus, istorum defectuum causas, quantum fieri potest, accuratius exponere, ut eorum exinde remedia possimus adsignare.

§. 2.

Defectuum causae variae sunt.

Tam multiplices autem sunt defectus isti, & tam variae sunt illorum causae, ut sive has, sive illos sigillatim enarrare nimirum foret. Quare, ut brevitati in hisce, quantum quidem fieri potest, studeamus, ad praecipua quaedam capita omnes revocamus. In exponendis autem defectuum causis ipsum cognitionum ordinem sequemur.

§. 3.

Ignorantia in qua nascimur.

Infantes nascimur omnium ignari adeo, ut tabulae nudaе seu rasae hominum animas in ortu suo adsimilare non vereantur Philosophi: ac licet, quam adhibent, similitudo minus forte adaequata sit,

fit, atque vel ideo ab aliis soleat explodi; id tamen, quod arguunt, consulta experientia veritati omnino conforme apprehenditur. Etenim quam infans ex utero materno prodiens hujus universi aut eorum, quae in eo continentur, cognitionem habet? nonne vel ipsae infantis actiones, gestusque plus, quam satis est, produunt, nova haec ei atque incognita hactenus fuisse omnia, quae modo persentiscit?

§. 4.

Sensus primus humanae cognitionis fons.

Sensuum exinde usu informes quasdam objectorum nos ambientium ideas paulatim nobis comparamus. Verum quam istae paucae sunt? Patrem matremque, & quae eundem continuo circumdant, si per annum infans discat internoscere, magnum reputabitur: sed quid ista sunt ad rerum hujus universi multitudinem? paulatim tamen & cum usu sensuum idearum quoque numerus adcrevit.

§. 5.

Sensuum limitatio.

At tamene x quo summam statim in idearum acquisitione remoram patimur, est ipsa sensuum limitatio: sensibus enim percipi non possunt, nisi objecta nobis ita praesentia, ut debita ab eis in organis fieri queat mutatio, qualis non fit, nisi in certa objecti ab organo distantia. Imo in objectis quoque nobis praesentibus multa sensuum aciem fugiunt, quae a nobis proinde minime cognoscuntur,

§. 6.

Defectus alii, qui a sensibus oriuntur.

Sentiendo porro non tam ipsa objecta, quam adfectionem in nobis ab iis subortam, varie tamen modificatam percipimus: quam adfectionem aeque, ac ejus modificationes tam ab organi ac medii, quam objecti dispositione dependere constat. Nos tamen inter ea, quamdiu solis in cognoscendo sensibus utimur, minime discernentes omnem in adfectione varietatem ad objectum ipsum referimus, atque ab eo solum proficisci, quidquid in adfectione variatum deprehendimus, nobis persuasum est; cum tamen vel ipsa etiam major minorque objecti ab organo distantia haud modicam in adfectione varietatem possit inducere: unde tot falsa de qualitatibus corporum physice, de magnitudine, colore &c. judicia promanant. Sed & quod sentiendo in objecto percipimus, non est nisi objecti qualitas, aliquid ex eorum partium multitudine aut dispositione &c. resultans: at qualitates ejusmodi quam plurimae in quolibet objecto habentur, & perceptio unius alteriusve ex illis qualitatibus parum adhuc ad completam objecti cognitionem confert. Sensibus tandem exteriorem modo objecti superficiem, id est paucas qualitates in objecti superficie reperiendas confuse & in concreto solum cognoscimus. Ex quibus manifestum est, cognitiones sensuales, in quantum sensuales sunt, admodum confusas esse & incompletas: Inde tamen cum Wolffianis male quis argueret, sensibilibus ideas nunquam posse esse distinctas: quod Wolffianorum praejudicium inde videretur enatum, quod in-

ter

ter cognitionem objecti sensibilis & cognitionem
sensualem non distinxerint,

§. 7.

*Vocabulorum abusus multorum defectuum
causa.*

Vocabula quoque seu eorum potius abusus mul-
torum in cogitationibus nostris defectuum
causa est. At quoniam specialiter de his infra di-
cturi sumus, generalia quaedam hic solum nota-
bimus.

§. 8.

*Vocabula quomodo discamus? quid nobis
primum significent?*

Vocabula infantes ex aliorum ore prius quam pro-
ferre nos eadem possimus, addiscimus, ac cum ide-
is earumque objectis jungimus. Verum quemad-
modum tunc omnes ideae nostrae singulares ad-
huc sunt & individuae, sensationes scilicet obje-
ctorum vere existentium, ita voces pariter om-
nes nobis sunt singulares, & objecta solum sin-
gularia, existentia significant. sic infans Matris
nomen audiens, Matrem circumspicit, quam non
nisi ex sensationibus agnoscit, nec praeter hanc
suam aliam esse matrem novit. Pomum infanti
nutrix porrigit, saepiusque interim, dum infans
pomum recipit, illudque manu tenet, pomi no-
men repetit; sic infans pomi nomen cum sensati-
onibus praesentibus jungit ita, ut quoties non
redit, quidquid in praesenti sensatione percipit,
toties nec pomum adesse putet. Unde manife-
stum est, pomi nomen infanti in confuso signifi-

care omne illud, quod pomo praesente sensit,
& esse ipsi primum singulare.

§. 9.

Quomodo voces fiant universales.

Pomum exinde saepius opponitur infanti variatis hinc & nunc circumstantiis: quam varietatem infans aut plane non advertit, aut, si advertit, tandem intelligit, ad pomum non pertinere necessario omne illud, quod praesente pomo sensit, & sic constantia in pomo a variatis secerens, ideam pomi generalem acquirit, nomenque pomi ipsi generale evadit. Quod hic de pomo diximus, idem de aliis intelligendum est.

§. 10.

Quinam exinde defectus sequantur in cogitationibus nostris?

Voces igitur, quod ex dictis intelligitur, tantum significant, quantum, qui illis utitur, cognoscit & per illas exprimere intendit, vocum igitur significatio varia est, non solum quando a diversis adhibentur, sed eidem quoque homini modo minus modo plus significant, prout objecti, quod per vocem quis exprimit, minus, magisque completam ideam habet. Interim plerumque contingit, ut audito vocabulo nostram continuo ideam, seu illud omne quod nobis significat, cum illo jungamus,

§. 11.

Defectus in cognitionibus rationalibus.

Defectus, quos hactenus exposuimus, ad cognitiones potissimum intuitivas seu sensuales perti-

pertinent, sed & quando reflectere demum ac facultatibus in cognoscendo superioribus uti incipimus, defectus porro multiplices in cognitionibus nostris deprehenduntur.

§. 12.

Mentis limitatio.

Mens enim nostra multum limitata est, ita ut plura simul cognoscere non possimus, adtentio saltem nostra per hoc valde distrahitur ad objectum rite cognoscendum adeo necessaria, juxta tritum illud: *pluribus intentus minor est ad singula sensus*. Imo non pauca sunt, quae mentis humanae caprum plane excedunt, quaeque proinde supra ejus horizontem esse communiter dicuntur.

§. 13.

Impedimenta a corpore

Ut tamen limitata sit mentis nostrae in cognoscendo capacitas, id tamen non impedit, quo minus adhibita adtentione, reflectione caeterisque facultatibus cognitiones rerum altissimas adquirat homo. Et quamvis in hisce cognoscendi modis a corpore dependere mens minime videatur; est tamen inter utramque hanc hominis substantiam tam arctus pro tempore conjunctionis nexus, vinculum adeo indissolubile, ut quoties suas anima vires exerit, facultatesque intendit, corpus inde lassetur, lassatumque mentem rerarder: imo tot propter illud curis ac sollicitudinibus mens occupatur, ut vix mediationi sit locus. *Corpus (ingemiscit sapiens) Corpus, quod corrumpitur*

*pitur adgravat animam, & terrena inhabitatio de-
primit sensum multa cogitantem.*

§. 14.

Impedimenta a sensibus.

Sensus quoque, quam homini ad acquirendas primum rerum cognitiones necessarii sunt (sine eis enim nullas sibi rerum cognitiones posset comparare) tanto ei exinde impedimento sunt, quando, quae in confusis sensuum ideis comprehenduntur, rite distinguere, abstrahendo constantia a variabilibus separare, ac ratiocinando novas & ab his, quae sensibus percepta sunt, plane diversas sibi comparare notiones adlaborat: attentionem enim, sine qua feliciter isthoc negotium non succedit, interturbant, & ad novas has sensuum perceptiones distrahunt.

§. 15.

Impedimenta ab imaginatione.

Phantasia quoque seu imaginatio hominem in acquirendis rerum cognitionibus abstractis non parum impedit, objectis enim mere intellectualibus corporeas admiscet species, mentemque, cum eam per impertinentia vagari facit, a seria & adtenta objecti contemplatione abstrahit. Atque haec ab imaginatione profecta impedimenta eo frequentiora sunt, quo imaginatio hominem ad secretiora contra sensuum turbas asyla profequitur.

§. 16.

§. 16.

Phantasia unde vim suam habeat?

Phantasia autem vim suam a corporis temperie, seu varia humorum mixtione in corpore humano accipit. Temperamentum vocant Medici, & quadruplex distinguunt, phlegmaticum scilicet, sanguineum, cholericum, & melancholicum. cl. Ferber §. 16. Log. de *Categoriis Arist.* cholericum, quod studiis communiter aptissimum reputatur, categorice exponit. Quomodo vero hominis temperamentum a cibi potusque tam quantitate quam qualitate, & ab omnibus demum, quibus ad nutriendum corpus utitur, dependet: sic ista pariter omnia ad augendam vel minuendam phantasiae vim conferunt.

§. 17.

Impedimenta ab adfectibus inordinatis.

Multum quoque idearum perfectioni obsunt adfectus inordinati: attentionem enim pariter avertunt, & mentis acumen retundunt. Nam, qui aut nimia seu gestiente laetitia, amore, desiderio &c. laborat, animum nullis adplicare studiis, nec seriae objectorum contemplationi vacare potest. Mens enim per arctum illum eam inter & corpus nexum a vehementioribus semper impressionibus abripitur: raro autem seu fere nunquam vividiorem amor veritatis, quam adfectus, impressionem facit; corruptionis is tamen effectus est. Mentis quoque acumen retundunt adfectus inordinati, eamque ad abstracta contemplanda ineptam reddunt: imo quidam eorum

eorum hominem pene amentem efficiunt, veluti ira timor, stupor &c. nisi dicendum sit potius, omnes adfectus, dum maxime fervent, brevem esse insaniam seu amentiam.

§. 18.

Defectus qui, a sciendi libidine oriuntur.

His tandem omnibus accedit infinita quaedam sciendi ac prae aliis eminendi libido, quae hominum animos passim occupat, nobisque quasi connata est, ex qua innumeros in cognoscendo defectus oriri necesse est. Cognitiones enim rerum, sicuti res ipsae ab invicem dependent ita ut cognitio unius non habita cognitione alterius adquiri profus nequeat. Alia vero mentis nostrae captum plane excedunt adeo, ut omni adhibito conatu ad eorum cognitionem pertingere non valeat homo. Ad omnem tandem cujusunque objecti cognitionem perfectam sedula requiritur adtentio, meditatio continuata: ac dicto sciendi ac eminendi pruritu efficitur, ut in rerum cognitiones nullo servato ordine inquiremus, ut inter res ipsas minime discernentes earum quoque cognitiones nobis comparare adlaboremus, quas adsequi tamen minime possumus, ut interrupta tandem adtentione ab uno ad aliud cito quasi transvolemus.

§. 19.

Defectus ab educatione instructione &c.

Plurimum tandem hominem in vera rerum cognitione acquirenda retardant educatio, Magistro-

gistrorum instructio, praejudicia vulgo communia &c. his enim impeditur, quo minus ideas, quas alte imbibit, rite discutiatur, quaeque comprehendunt impertinentia saepe etiam repugnantia, cognoscat.

C A P U T VI.

DE DEFECTUUM IN COGNOSCENDO REMEDIIS,
SEU MODO IDEAS PERFICIENDI,

§. I.

Ad evitandos defectus in cognitionibus nostris eorum causas habere perspectas, primum est.

Expositis hucusque defectuum causis in cognitionibus seu ideis nostris, nunc eorum quoque remedia explicare necesse est: parum enim defectus eorumque causas cognoscere nobis proderit, nisi, quibus eisdem salubriter occurrere possit, remedia sciamus; quemadmodum parum sublevarit aegrotum, quod morbi status constet, nisi medicum quoque paratum inveniat, qui salubribus medicaminibus morbum curare sciat. Interim, sicuti majorem jure consequendae salutis spem concipit aegrotus, quando morbi status Medico cognitus est, quam si is eum lateat; ita cognitio quoque defectuum causis, eorum remedia multo confidentius assignare & adhibere poterimus. Imo ad evitandos defectus in cognitionibus nostris remedium primum est, eorum causas rite perspectas habere.

§. 2.